ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οι τίτλοι των άρθρων στο πρωτότυπο viii
Οι συνεργάτες-συγγραφείς του τόμου ix
Πρόλογος xi

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ

1. Ο **Δαρβίνος** και η Αναπτυξιακή Ψυχολογία: Παρελθόν και Παρόν 3
CHARLESWORTH, W.R.

2. Η Διαμόρφωση μιας Αναπτυξιακής Επιστήμης: Η Συμβολή και η Πνευματική Κληρονομιά του **James Mark Baldwin** 35
CAIRNS, R.B.

3. **G. Stanley Hall**: Από τη Φιλοσοφία στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία 59
WHITE, S.H.

4. Ο Άλλος **Alfred Binet** 89
SIEGLER, R.S.

5. Η Διαρκής Συμβολή του **Piaget** στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία 125
BEILIN, H.

6. Ο **John Dewey** και η Ανθρώπινη Ανάπτυξη 165
CAHAN, E.D.

7. Το Ατομικό Νόημα και η Αύξουσα Πολυπλοκότητα: Η Συμβολή του **Sigmund Freud** και του **Rene Spitz** στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία 195
EMDE, R.N.

8. Η Κληρονομιά του **John B. Watson**: Μάθηση και Περιβάλλον 231
HOROWITZ, F.D.

9. **Arnold L. Gesell**: Το Παράδοξο Φύσης και Ανατροφής 253
THELEN, E. και ADOLPH, K.E.

10. **Myrtle B. McGraw**: Μια Επιστήμων της Ανάπτυξης 289
BERGENN, V.W., DALTON, T., C. και LIPSITT, L.P.

11. **William L. Stern**, 1871-1938: Ένας Αγνοημένος Πρωτεργάτης της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας 331
KREPPNER, K.

12. Ο **L.S. Vygotsky** και η Σύγχρονη Αναπτυξιακή Ψυχολογία 357
WERTSCH, J.V. και TULVISTE, P.

13. Η Σημασία του **Werner** στη Σύγχρονη Αναπτυξιακή Ψυχολογία 385
GLICK, J.A.

14. **Nancy Bayley**: Μια Μοναδική Σταδιοδρομία 409
ROSENBLITH, J.F.

15. Η Καταγωγή της Θεωρίας της Προσκόλλησης: **John Bowlby** και **Mary Ainsworth** 443
BRETHERTON, I.

16. Η Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης και η Αναπτυξιακή Ψυχολογία: Η Κληρονομιά του **Robert Sears** και του **Albert Bandura** 491
GRUSEK, J.E.

17. **Eleanor J. Gibson**: Αντίληψη μέσω Μάθησης, και Μάθηση μέσω Αντίληψης 523
PICK, H.L. JR.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

18. Υποθέσεις του Χτες, Υποσχέσεις του Αύριο 549
KAGAN, J.

19. Γνωστική Ανάπτυξη: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον 573
FLAVELL, J.

20. Ο Ρόλος των Γονέων στην Κοινωνικοποίηση των Παιδιών: Μια Ιστορική Αναδρομή 597
MACCOBY, E.E.

21. Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία στο Πλαίσιο των Άλλων Επιστημών της Συμπεριφοράς 631
HINDE, R.A.

22. Ανθρώπινη Ανάπτυξη: Το Κλουβί και τα Πουλιά 663
ΚΟΥΓΙΟΥΜΟΥΤΖΑΚΗΣ, Γ.

Ευρετήριο Ονομάτων 713
Ευρετήριο όρων 731

Προλογος

Γιάννης Κουγιουμουτζάκης
Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ψυχολογίας
Εργαστήριο Αναπτυξιακής, Πειραματικής και Γνωστικής Ψυχολογίας

Μια μέρα το παρελθόν θα μας αιφνιδιάσει
με τη δύναμη της επικαιρότητάς του.
Δε θα 'χει αλλάξει εκείνο αλλά το μυαλό μας.

Οδ. Ελύτης (1992), *Εν Λευκώ*, σελ. 62

Τα περιεχομενα του τομου

Ο ανά χείρας τόμος Αναπτυξιακής Ψυχολογίας αναφέρεται σε θεμελιώδη ζητήματα της ανθρώπινης ψυχολογικής ανάπτυξης. Στα 22 κεφάλαιά του προσεγγίζεται η πορεία εξέλιξης της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας τα τελευταία 150 χρόνια με έναν ιστορικό, κριτικό, δια-θεωρητικό και αποτιμητικό τρόπο. Στα τελευταία κεφάλαια του τόμου γίνονται ορισμένες προβλέψεις για την πιθανή πορεία της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας τον επόμενο αιώνα.

Το 1992 οι ψυχολόγοι στις Η.Π.Α. γιόρτασαν τα 100 χρόνια λειτουργίας του American Psychological Association (A.P.A.). Οι εκδότες του επιστημονικού περιοδικού *Developmental Psychology* πρότειναν να δημοσιευθούν στο περιοδικό μια σειρά άρθρων επικεντρωμένων στην κριτική αποτίμηση του έργου των σκαπανέων της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, τιμώντας με τον τρόπο αυτό τα 100 χρόνια του Α.Ρ.Α. Οι συγγραφείς των 21 άρθρων (βλ. παρακάτω) είναι γνωστοί και καταξιωμένοι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι των Η.Π.Α. και της Ευρώπης.

Στο *Πρώτο Μέρος* του τόμου περιγράφεται, αναλύεται και αποτιμάται η βασική συμβολή στην πορεία της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας του έργου των C. Darwin, J.M. Baldwin, G.S. Hall, A. Binet, J. Piaget, J. Dewey, S. Freud, R. Spitz, J. Watson, L. Gesell, M. McGraw, W. Stern, L. Vygotsky, H. Werner, N. Bayley, J. Bowlby, N. Ainsworth, R. Sears, A. Bandura και E.J. Gibson.

Στο Δεύτερο Μέρος, τέσσερις γνωστοί συνάδελφοι, οι J. Kagan, J. Flavell, E. Maccoby και R. Hinde, αναλύουν την παρούσα κατάσταση του κλάδου και προσεκτικά προχωρούν σε ορισμένες προβλέψεις για τη μελλοντική πορεία της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας. Το βιβλίο τελειώνει με ένα άρθρο του επιμελητή έκδοσης πάνω σε ορισμένες σπερματικές, εξελικτικές και αναπτυξιακές θεωρίες και παρατηρήσεις αρχαίων Ελλήνων στοχαστών.

Χαρακτηριστικά του τομου

Ειδικά στην περιοχή της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, έσχατοι λόγοι δεν υπάρχουν. Αν υπήρχαν, θα ήταν εξίσου ανιαροί με τα δόγματα που θα συνόψιζαν. Η απουσία επιλόγου καθιστά το πεδίο μελέτης του αναπτυσσόμενου ανθρώπου ενδιαφέρον, προκλητικό, εξελίξιμο, συχνά παραγωγικό και κοινωνικά χρήσιμο. Παράλληλα, διατηρεί τον διάλογο με το παρελθόν και το μέλλον και μετασχηματίζει την κάθε θεωρητική και ερευνητική προσπάθεια, δηλαδή τον κάθε πρόλογο, σε λόγο και τον κάθε λόγο σε μετεξελιγμένο πρόλογο αλλά ποτέ σε επίλογο. Αυτό είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του παρόντος συλλογικού έργου, στο οποίο αντανακλάται η ποικιλότητα θεωριών και μεθόδων, το φάσμα πολύ επίπονων προσπαθειών, η ευρετική αξία ειδικών εννοιών και ευφυών ερευνητικών στρατηγικών, ενώ, παρά τις φανερές ομοιότητες, αβίαστα συμπεραίνεται το μάταιο της εξίσωσης των ανεξίσωτων: αλλού η έμφαση και άλλη η έννοια της ανάπτυξης κατά τον Δαρβίνο, αλλού η έμφαση και άλλη η έννοια της ανάπτυξης κατά τον Freud ή τον Piaget ή τον Vygotsky ή την McGraw, ή τον Werner κ.ο.κ. Δεν αρκεί η κατανόηση των κρίσιμων ομοιοτήτων, αλλά χρειάζεται και η σύλληψη των βασικών διαφορών για να αναδυθεί η καινοτομία μιας και ενός εκάστου των πρωτοπόρων του κλάδου, καινοτομία που δείχνει την πρόοδο που έλαβε χώρα. Αυτό είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό του τόμου αυτού.

Η *απουσία* της *μίας*, κοινώς αποδεκτής, ψυχολογικής αναπτυξιακής θεωρίας δεν μαρτυρεί «προ-επιστημονικότητα» αλλά ένα συγκεκριμένο μονοπάτι επιστημονικής προόδου διαφορετικό από εκείνο των «θετικών» επιστημών. Όσοι ονειρεύονται *μία*, θετικιστικής καταγωγής και μορφής, «συνθετική» αναπτυξιακή θεωρία, που θα εξηγεί μια για πάντα τα πάντα στους τρεις ή και παραπάνω χρόνους, παλινδρομούν στα εφηβικά όνειρα του εικοσάχρονου Leibnitz, κλείνουν αναίτια τον κύκλο, απλουστεύουν (στο νου τους) το πολύπλοκο, και πολυπλοκο-

ποιούν (πάλι στο νου τους) το απλό, νομίζοντας ότι μπορεί να υπάρξει *σίγουρη* πρόβλεψη, συνταγή ή εξίσωση που θα κάνει εύκολη τη διερεύνηση, περιγραφή, *ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση των μηχανισμών, δομών, λειτουργιών, πλαισίων* και σχέσεων του ανθρώπου, ο οποίος συλλαμβάνεται από, εγκυμονείται μέσα, γεννιέται, μεγαλώνει και πεθαίνει ανάμεσα σε άλλους αναπτυσσόμενους ανθρώπους, θεσμούς και πολιτισμούς. Η αναπτυξιακή πολυπλοκότητα των υποκειμένων μελέτης των αναπτυξιακών ψυχολόγων (μια ρέουσα κατάσταση όπου αναπτυσσόμενοι άνθρωποι –οι μη δογματικοί αναπτυξιακοί ψυχολόγοι– μελετούν, μέσω αναπτυσσόμενων θεωριών και μεθόδων, αναπτυσσόμενα πρόσωπα, σε μια πλειάδα αναπτυξιακών στιγμών και αναπτυσσόμενων σχέσεων και πλαισίων) είναι φαινόμενο πολύ πιο σύνθετο από τα μη εξελίξιμα ή αργά εξελισσόμενα αντικείμενα π.χ. των φυσικών. Είναι ένα συνεργατικό παιχνίδι με τον χρόνο, τον πόνο, το νου, τον Άλλο και τους τόπους όπου αναζητείται η αλλαγή μέσα στην ομοιότητα, η ταυτότητα μέσα στην αλλαγή και η ενότητα μέσα στην ποικιλότητα και τη διαφορά, σε πλαίσια αντικειμενικά, υποκειμενικά, δυνητικά και διυποκειμενικά. Κι όμως, παρά την πληθώρα των αναπτυξιακών θεωρητικών μοντέλων, σήμερα κατέχουμε περισσότερη γνώση για την ανθρώπινη ανάπτυξη από όση είχαμε πριν από 150 χρόνια. Αυτό –η προοδευτική συσσώρευση της γνώσης μέσω του πλουραλισμού και συχνά ανταγωνισμού των διαφορετικών προοπτικών– είναι ένα άλλο θεμελιώδες χαρακτηριστικό της εξέλιξης της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας που παρουσιάζεται στον παρόντα τόμο.

Την απουσία της *μίας* θεωρίας για το αέναο Παιχνίδι της ανθρώπινης ανάπτυξης πρέπει, από αναγκαιότητα, να την αντέξουν οι συνταγόφιλοι οπαδοί τής απλουστευτικής γενίκευσης, μαζί με τους πάσης φύσεως αναγωγιστές, εγωκεντρικούς παροντοκεντριστές και προγονόπληκτους εθνικιστές. Ένας τρόπος να μην αλλάξουν είναι να μη μελετήσουν το παρόν συλλογικό έργο.

Με τις παραπάνω από 1200 βιβλιογραφικές αναφορές που υπάρχουν στον τόμο αυτό και που καλύπτουν τα πιο κρίσιμα έργα της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, το βιβλίο αυτό θα βοηθήσει τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται για τα ανθρώπινα να εντρυφήσουν περισσότερο είτε σε κάποιο ειδικό θέμα της ανάπτυξης είτε στο έργο μιας ή ενός από τους πρωτοπόρους του κλάδου είτε, τέλος, να δουν *συγκριτικά* και *διαθεωρητικά* την πορεία της ανθρώπινης ζωής όπως την ερεύνησε η Ψυχολογία τα τελευταία 150 χρόνια.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό του τόμου είναι ότι σε κάθε κεφάλαιο υπάρχει μια κριτική αποτίμηση της προσφοράς και των περιορισμών του έργου *τής/τού θεωρητικού το οποίο πραγματεύεται, ενώ σε ορισμένα κείμενα παρουσιάζ*ονται ενδιαφέροντα και συχνά άγνωστα βιογραφικά στοιχεία, τα οποία εμπλουτίζουν τη γνώση μας για τη σχέση της ζωής και του έργου των θεωρητικών αυτών.

Επίσης, για πρώτη φορά παρουσιάζονται στην ελληνική γλώσσα ειδικά κείμε-

να που αναφέρονται στο πρωτοποριακό έργο άγνωστων ή αγνοημένων, αλλά εξαιρετικά σημαντικών, σκαπανέων του κλάδου, όπως τα άρθρα για την M. McGraw, την N. Bayley, την E.J. Gibson, την M. Ainsworth, τον J.M. Baldwin, τον G.S. Hall, τον A. Binet, τον W. Stern, τον J. Bowlby, τον R. Sears και τον A. Bandura. Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία δεν άρχισε με τους γνωστούς πρωτοπόρους (Freud, Piaget, Vygotsky) και δεν σταμάτησε σε αυτούς.

Για τους υπόλοιπους, γνωστούς στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, θεωρητικούς, στον παρόντα τόμο υπάρχουν εντελώς νέα στοιχεία, αναλύσεις και προβληματισμοί, όπως:

- Οι σοβαροί λόγοι για την ισχνή επίδραση της θεωρίας του Δαρβίνου στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία.
- Η σημαντική αλλαγή της θεωρίας του Piaget τα τελευταία δέκα χρόνια της παραγωγικής ζωής του.
- Η επικαιρότητα αλλά και οι περιορισμοί ορισμένων αναπτυξιακών παρατηρήσεων και θέσεων των Freud και Spitz.
- Το παράδοξο της θεωρίας του Gesell πάνω στο πρόβλημα φύσης και ανατροφής.
- Η μεθοδολογική κληρονομιά και ο δογματισμός του Watson.
- Η ανάπτυξη ως ευρετική μέθοδος στη θεωρία του Werner.
- Η σημαντική προσφορά και οι αδυναμίες της θεωρίας του Vygotsky.
- Οι θέσεις του Dewey για την απουσία διαφορών στις διεργασίες σκέψης παιδιών και ενηλίκων, και για την υφή της ανάπτυξης σε μια δημοκρατική εκπαίδευση και κοινωνία.
- Τα αρχαία προανακρούσματα της σύγχρονης Αναπτυξιακής Ψυχολογίας.

Στο τέλος του έργου, τα ενδιαφέροντα άρθρα των Kagan, Flavell, Macobby και Hinde συμπυκνώνουν τις σχέσεις παρελθόντος και παρόντος, αναλύουν τις σύγχρονες ερευνητικές και θεωρητικές τάσεις, εισηγούνται πάνω στο δύσκολο πρόβλημα των *μηχανισμών* της ανθρώπινης ανάπτυξης και τολμούν προβλέψεις για την πιθανή πορεία του κλάδου τον 21ο αιώνα. Στο τελευταίο κεφάλαιο ο επιμελητής έκδοσης προσεγγίζει ορισμένες κρίσιμες αναπτυξιακές απόψεις που αναδύθηκαν από την προσωκρατική σκέψη και από τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη σε μια προσπάθεια διατήρησης του διαλόγου με τον προγονικό λόγο.

Ελπίζουμε, το παρόν συλλογικό έργο να εντείνει τον ήδη υπάρχοντα προβληματισμό και να συμβάλλει στην έρευνα και την κατανόηση της ανθρώπινης ανάπτυξης.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά: Τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης και τον συνάδελφο και διευθυντή των ΠΕΚ Στέφανο Τραχανά, που με ανοικτό νου και παρά το κόστος, δέχτηκε και ενίσχυσε ηθικά την έκδοση ενός συλλογικού, αντι-εμπορικού, αντι-θετικιστικά, αντι-αναγωγιστικά αλλά αν-

θρώπινα προσανατολισμένου έργου· την Διονυσία Δασκάλου, η οποία με ευγένεια, συνέπεια και πολλή υπομονή επιμελήθηκε φιλολογικά τα κείμενα, και είχε την τυπογραφική φροντίδα της έκδοσης· την Βάσω Φλουρή, η οποία έλυσε σε πολύ σύντομο χρόνο τα ειδικά πρακτικά προβλήματα της άδειας των εκδοτών και συγγραφέων των κειμένων και για την πρακτική της βοήθεια σε πολλά στάδια της εργασίας αυτής· την Βούλα Βλάχου, η οποία πληκτρολόγησε με υπομονή, μεράκι και χωρίς λάθη τα κείμενα και τη βιβλιογραφία· τον Δημήτρη Τζάνη, ο οποίος με πολλή έγνοια και μεράκι επιμελήθηκε το εξώφυλλο του τόμου, και ειδικά τη συνάδελφο Μαρία Σόλμαν, η οποία μετέφρασε με ακρίβεια τον όγκο των 21 αγγλικών κειμένων αποδίδοντας με σαφήνεια πολύ δύσκολους όρους και νοήματα. Τέλος, αλλά κυρίως, να ευχαριστήσω τους εκδότες του *Developmental Psychology* και τους συγγραφείς των άρθρων που ευγενικά μας πρόσφεραν την άδεια της μετάφρασης των πρωτοποριακών κειμένων τους στη γλώσσα μας.

Ηράκλειο 8 Αυγούστου 1995
Γιάννης Κουγιουμουτζάκης